ePublishing

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 6, No 2 (1999)

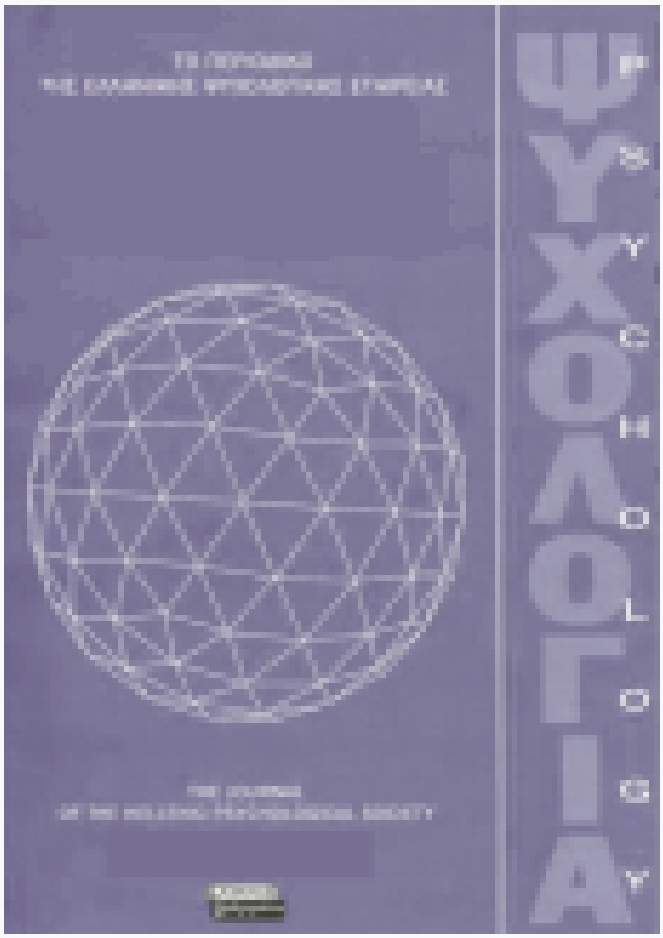

The five factor model of personality in childhood: A cross-cultural study

Βασίλης Παυλόπουλος, Ηλίας Μπεζεβέγκης

doi: 10.12681/psy_hps.24330

Copyright © 2020, Βασίλης Παυλόπουλος, Ηλίας Μπεζεβέγκης

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Παυλόπουλος Β., & Μπεζεβέγκης Η. (2020). The five factor model of personality in childhood: A cross-cultural study. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, *6*(2), 174–182. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24330

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/02/2026 18:22:24

Το μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας για παιδιά: Μια διαπολιτιστική μελέτη

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΗΛΙΑΣ ΜΠΕΖΕΒΕΓΚΗΣ
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Παρουσιάζονται τα ευρήματα από διαπολιτιστική μελέτη με αντικείμενο τις διαστάσεις προσωπικότητας στην παιδική ηλικία. Το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας βασίζεται στο Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας (ΜΠΠ). Ειδικότερα, συζητούνται τα αποτελέσματα της δεύτερης φάσης του προγράμματος για δύο χώρες (Ελλάδα και Ολλανδία). Σε κάθε χώρα κατασκευάστηκε ένα νέο ερωτηματολόγιο, βασισμένο σε ελεύθερες γονεϊκές περιγραφές της παιδικής προσωπικότητας. Η ελληνική έκδοση αποτελείται από 99 προτάσεις ενώ η ολλανδική έκδοση περιλαμβάνει 112 προτάσεις. Χρησιμοποιήθηκε μία πεντάβαθμη κλίμακα τύπου Likert (από 0=καθόλου έως 4=πάρα πολύ). Το ελληνικό δείγμα αποτελείται από 509 γονείς ενώ 472 γονείς συμπλήρωσαν το ολλανδικό ερωτηματολόγιο. Με τη χρήση της παραγοντικής ανάλυσης αναδύθηκαν πέντε διαστάσεις και για τους δύο πολιτισμούς. Εντοπίστηκαν σημαντικές ομοιότητες όσον αφορά το εννοιολογικό περιεχόμενο των παραγόντων παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει απόλυτη νοηματική αντιστοιχία μεταξύ των προτάσεων. Επιπλέον, η δομή του ελληνικού και του ολλανδικού ερωτηματολογίου είναι παρόμοια με το γνωστό Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της ενήλικης προσωπικότητας, με ελάσσονες διαφοροποιήσεις για κάθε πολιτισμό. Η "συναισθηματική αστάθεια", η "πνευματική καλλιέργεια/αυτονομία", η "προσήνεια", η "ευσυνειδησία" και η "εξωστρέφεια" συνιστούν τη δομή της παιδικής προσωπικότητας σύμφωνα με τις γονεϊκές αντιλήψεις τόσο των Ελλήνων, όσο και των Ολλανδών γονέων.

Λέξεις-κλειδιά: Διαπολιτιστική σύγκριση, μοντέλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας, παιδική ηλικία.

Η έρευνα αυτή αντιπροσωπεύει την ελληνική συμμετοχή σε διαπολιτιστικό πρόγραμμα με αντικείμενο τη μελέτη της παιδικής προσωπικότητας και την κατασκευή έγκυρων και αξιόπιστων ψυχομετρικών μέσων για την αξιολόγησή της. Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται είναι το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας (ή αλλιώς των "Μεγάλων Πέντε"). Το μοντέλο αυτό προέρχεται από τις θεωρίες των γνωρισμάτων, και περιγράφει πέντε διαστάσεις-παράγοντες της ανθρώπινης προσωπικότητας: Εξωστρέφεια, Προσήνεια, Ευσυνειδησία, Συναισθηματική Σταθερότητα, και Πνευματική Καλλιέργεια. Οι διαστάσεις αυτές έχουν συστηματικά αναδυθεί μέσα από παραγοντικές αναλύσεις ερωτηματολογίων προσωπικότητας, αλλά και από ταξινομίες περιγραφικών της προσωπικότητας επιθέτων που προήλθαν από λεξικά ή και από την καθημερινή γλώσσα (π.χ., Digman, 1990. Goldberg, 1990. John, 1989. McCrae & Costa, 1985).

Η βασική υπόθεση στην οποία στηρίζονται οι λεξιλογικές αυτές προσεγγίσεις είναι ότι εκείνες οι ατομικές διαφορές που είναι πιο σημαντικές

Διεύθυνση: Ηλίας Μπεζεβέγκης, Τομέας Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστημιόπολη, Ιλίσια 15784, Αθήνα. Τηλ.: 01-7277529, Fax: 01-7277534, E-mail: impezev@psychology.uoa.gr και E-mail: vpavlop@psychology.uoa.gr

στη ζωή των ανθρώπων, τελικά θα κωδικοποιηθούν στη γλώσσα τους. Όσο πιο εξέχουσα είναι μια τέτοια διαφορά, τόσο πιθανότερο είναι να εκφραστεί μέσα από μια λέξη (Goldberg, 1982). Η ανάλυση του λεξιλογίου της προσωπικότητας, όπως αποτυπώνεται στη φυσική γλώσσα, θα οδηγούσε σε ένα πεπερασμένο σύνολο χαρακτηριστικών που οι άνθρωποι μιας γλωσσικής κοινότητας αποδέχονται γενικά ως πιο σημαντικά (John, Angleitner, & Ostendorf, 1988).

Ένα ερώτημα που συγκεντρώνει το αυξανόμενο ενδιαφέρον των ερευνητών αναφέρεται στην οικουμενικότητα των πέντε παραγόντων. Είναι γνωστό ότι το μοντέλο προέκυψε αρχικά από αναλύσεις βασισμένες στην αγγλική γλώσσα (βλ. John, 1990, για ανασκόπηση του θέματος). Αναπαραγωγή του, ωστόσο, έχει ανακοινωθεί τόσο για την ολλανδική γλώσσα (Brokken, 1978. De Raad, Mulder, Kloosterman, & Hofstee, 1988) όσο και για τη γερμανική (Angleitner, Ostendorf, & John, 1990). Επίσης, διαπολιτιστικές έρευνες, που συμπεριλαμβάνουν δείγματα από μη-δυτικές κοινωνίες (π.χ., Κίνα, Φιλιππίνες), έχουν δώσει ενθαρρυντικά αποτελέσματα (Bond, 1979, 1983. Church & Katigbak, 1989). Η διαπολιτιστική προσέγγιση, πάντως, μπορεί να προσφέρει χρήσιμα ευρήματα, τόσο ποσοτικά (όπως ο αριθμός των παραγόντων), όσο και ποιοτικά (για παράδειγμα, η αναλογία θετικών και αρνητικών περιγραφών). Κι ακόμα, οι περιγραφικοί όροι που προέρχονται από την καθημερινή γλώσσα μπορούν να αποτελέσουν πλούσιο υλικό για την κατασκευή ψυχομετρικών μέσων για την αξιολόγηση της προσωπικότητας.

Είναι χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των μέχρι σήμερα ερευνών για το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων ότι βασίστηκαν κυρίως σε δείγματα ενηλίκων. Αντίθετα, οι προσπάθειες διερεύνησης της αναπτυξιακής πορείας της ανθρώπινης προσωπικότητας ως την ενηλικίωση είναι αποσπασματικές, δε θίγουν το ζήτημα της δομής της και ασχολούνται με την περιγραφή επιμέρους πλευρών του αναπτυσσόμενου ατόμου (Μπεζεβέγκης, Παυλόπουλος, & Μουρουσάκη, 1996). Σημαντική στο χώρο αυτό είναι η συμβολή των Thomas και Chess (1977), οι οποίοι πρότειναν ένα θεωρητικό μοντέλο για την περιγραφή της παιδικής ιδιοσυγκρασίας, το οποίο περιλαμβάνει 9 διαστάσεις, και κατασκεύασαν ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση των διαστάσεων αυτών. Ωστόσο, παραγοντικές αναλύσεις αυτού του ερωτηματολογίου δεν αποκάλυψαν περισσότερους από πέντε παράγοντες (Hagekull, 1994), ενώ ορισμένοι (π.χ., Eysenck & Eysenck, 1985) αναφέρονται σε ακόμα μικρότερο αριθμό παραγόντων. Ο εντοπισμός, λοιπόν, των διαστάσεων που συνθέτουν την παιδική προσωπικότητα και η πιθανή συσχέτισή τους με το μοντέλο των Πέντε Παραγόντων μπορεί να αποτελέσει ένα αντικείμενο προς διερεύνηση.

Επομένως, όταν κάποιος αποφασίσει να μελετήσει την παιδική προσωπικότητα, και μάλιστα διαπολιτιστικά, δε θα ήταν ορθό να χρησιμοποιήσει υλικό που αναφέρεται σε ενήλικες, το οποίο μάλιστα προέρχεται από λεξικά. Για τους λόγους αυτούς, όσον αφορά στην πηγή άντλησης των δεδομένων, η παρούσα έρευνα προσέφυγε στους γονείς, ως τα σημαντικότερα πρόσωπα στο περιβάλλον του παιδιού. Η μεθοδολογική αυτή επιλογή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η αξιοπιστία της αξιολόγησης της προσωπικότητας από τα ίδια τα παιδιά αμφισβητείται σοβαρά, αφού δε διαθέτουν το επίπεδο ωριμότητας ούτε τον πλούτο εκφραστικών μέσων που απαιτούνται για το σκοπό αυτό (Costa & McCrae, 1994). Από το άλλο μέρος, οι δάσκαλοι, από τους οποίους συχνά ζητείται να περιγράψουν και να αξιολογήσουν τους μαθητές τους, δεν έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν ολόκληρο το εύρος της παιδικής προσωπικότητας στα στενά σχολικά πλαίσια (Mervielde, 1994).

Οι παραπάνω κοινές αναζητήσεις οδήγησαν μια ομάδα ερευνητών από πανεπιστήμια διαφορετικών χωρών (ΗΠΑ, Ολλανδία, Βέλγιο, Γερμανία, Ελλάδα, Πολωνία και Κίνα) στη δημιουργία του Διεθνούς Consortium για τους Αναπτυξιακούς Προδρόμους του Μοντέλου των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας στην Παιδική Ηλικία (International Consortium for the Developmental Antecedents of the Five Factor Model of Personality in Childhood, ICDA-FFM) στα πλαίσια του οποίου εντάσσεται η παρούσα έρευνα (βλ. Kohnstamm, Halverson, Mervielde & Havill, in press, για περισσότερες πληροφορίες).

Σκοπός του προγράμματος είναι η συλλογή γονεϊκών περιγραφών του χαρακτήρα/της συμπεριφοράς παιδιών ηλικίας 3-12 ετών, και η κατασκευή έγκυρων και αξιόπιστων ψυχομετρικών μέσων για την αξιολόγηση της παιδικής προσωπικότητας. Η πρώτη φάση του ερευνητικού σχεδίου έχει ήδη ολοκληρωθεί και η παρούσα μελέτη αναφέρεται στα προκαταρκτικά αποτελέσματα της δεύτερης φάσης, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη, με δεδομένα από δύο χώρες, την Ελλάδα και την Ολλανδία. Η συνέχεια αυτής της φάσης του προγράμματος, που οδήγησε στην κατασκευή ερωτηματολογίου προσωπικότητας παιδιών 11-13 ετών, παρουσιάζεται λεπτομερώς σε άλλο άρθρο (Μπεζεβέγκης & Παυλόπουλος, 1998).

Μέθοδος

Δείγμα

Το ελληνικό δείγμα αποτελείται από 509 γονείς (278 μητέρες και 231 πατέρες), και το ολλανδικό δείγμα[1] αποτελείται από 472 γονείς (236 μητέρες και 236 πατέρες). Οι γονείς αξιολόγησαν την προσωπικότητα 321 παιδιών (166 κοριτσιών και 155 αγοριών) από την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, και 246 παιδιών (105 κοριτσιών και 131 αγοριών) από την πόλη Leiden της Ολλανδίας. Η ηλικία των παιδιών κυμαίνεται από 11 έως 12,5 έτη. Ο μικρότερος συνολικός αριθμός παιδιών σε σχέση με τους γονείς οφείλεται στο γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις του ελληνικού δείγματος και σε όλες του ολλανδικού το ίδιο παιδί αξιολογείται και από τους δύο γονείς. Η κατανομή του μορφωτικού επιπέδου των γονέων είναι παρόμοια και στα δύο δείγματα, ενώ τα ποσοστά των πατέρων είναι ελαφρώς μεγαλύτερα από αυτά των μητέρων στις ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης.

Διαδικασία συλλογής ερευνητικού υλικού

Στην πρώτη φάση του προγράμματος συλλέχθηκαν, με τη μέθοδο της συνέντευξης, ελεύθερες περιγραφές της προσωπικότητας των παιδιών από τους γονείς. Οι περιγραφικές μονάδες που εντοπίστηκαν, εντάχθηκαν σε εννοιολογικές κατηγορίες με βάση ένα σύστημα κωδικοποίησης που περιλαμβάνει συνολικά 14 κατηγορίες: Οι πέντε πρώτες αντιπροσωπεύουν, με λίγες διαφοροποιήσεις, τους γνωστούς Πέντε Μεγάλους παράγοντες και οι υπόλοιπες προστέθηκαν ως αντιπροσωπευτικές γνωρισμάτων που είναι γνωστά από τη διεθνή εξελικτική βιβλιογραφία σχετικά με την παιδική προσωπικότητα και ιδιοσυγκρασία (Kohnstamm, Mervielde, Besevegis, & Halverson, 1995). Έτσι δημιουργήθηκε ένα *λεξικό γνωρισμάτων προσωπικότητας* για κάθε χώρα, που περιλαμβάνει τις περιγραφές των γονέων ταξινομημένες με βάση το κοινό σύστημα κωδικοποίησης.

Στη δεύτερη φάση, από κάθε κατηγορία του λεξικού προσωπικότητας επιλέχθηκαν αντιπροσωπευτικές φράσεις για την κατασκευή των προτάσεων των ερωτηματολογίων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα. Τόσο η συχνότητα όσο και το νοηματικό εύρος των περιγραφών κάθε κατηγορίας αποτέλεσαν κριτήρια για την τελική επιλογή. Με τη διαδικασία αυτή προέκυψε για κάθε κατηγορία ποσοστό ερωτήσεων στο ερωτηματολόγιο, παρόμοιο με το ποσοστό που συγκέντρωσε η κατηγορία αυτή στις ελεύθερες περιγραφές. Από την άλλη, ήταν αναπόφευκτο να δημιουργηθούν ερωτηματολόγια με διαφορετικό αριθμό ερωτήσεων (το ελληνικό ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 99 ερωτήσεις, ενώ το ολλανδικό 112). Και στις δύο περιπτώσεις, οι γονείς καλούνταν να σημειώσουν σε μια κλίμακα τύπου Likert με πέντε διαβαθμίσεις (από 0=καθόλου έως 4=πάρα πολύ) κατά πόσο θεωρούσαν ότι κάθε γνώρισμα αντιπροσωπεύει το παιδί τους.

---

1. Την έρευνα στην Ολλανδία διεξήγαγαν οι G. Kohnstamm, A. Slotboom, και E. Elphick, Τομέας Εξελικτικής και Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Leiden. Η χρήση των δεδομένων του ολλανδικού δείγματος γίνεται αποκλειστικά για τους σκοπούς της συγκεκριμένης παρουσίασης, μετά τη συγκατάθεση των ερευνητών.

Αποτελέσματα και Συζήτηση

Η παρούσα ανακοίνωση αναφέρεται στα ευρήματα της δεύτερης φάσης του ερευνητικού προγράμματος. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά των ερωτηματολογίων που κατασκευάστηκαν για την αξιολόγηση της παιδικής προσωπικότητας από τους γονείς, καθώς και το νοηματικό περιεχόμενο των παραγόντων, συγκριτικά για το ελληνικό και το ολλανδικό δείγμα.

Χρησιμοποιήθηκε η στατιστική μέθοδος της ανάλυσης παραγόντων (με ορθογώνια περιστροφή των αξόνων) για να εντοπιστούν οι διαστάσεις της παιδικής προσωπικότητας όπως την περιγράφουν οι γονείς. Επιλέχθηκε η λύση των πέντε παραγόντων και για τα δύο δείγματα, λαμβάνοντας υπόψη την κατανομή των ιδιοτιμών και το νοηματικό περιεχόμενο κάθε παράγοντα. Οι παράγοντες αυτοί εξηγούν συνολικά το 43.2% της διακύμανσης για το ελληνικό ερωτηματολόγιο και το 32.2% για το ολλανδικό.

Η εσωτερικής συνέπειας αξιοπιστία μετρήθηκε με το δείκτη Cronbach *α* και βρέθηκε ότι κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα (0.87-0.94 για τους παράγοντες του ελληνικού και 0.83-0.86 για τους παράγοντες του ολλανδικού ερωτηματολογίου). Η εγκυρότητα των ερωτηματολογίων προκύπτει κατ' αρχήν από το γεγονός ότι μετρούν διαστάσεις οι οποίες έχουν αναφερθεί κατ' επανάληψη στη διεθνή βιβλιογραφία ότι περιγράφουν την προσωπικότητα. Ιδιαίτερα όσον αφορά την παιδική ηλικία, παρόμοιοι παράγοντες έχουν ανευρεθεί σε αναλύσεις ερωτηματολογίων συμπληρωμένων από δασκάλους (Digman & Inouye, 1986. Mervielde, 1994). Μένει, ωστόσο, η εγκυρότητα να επιβεβαιωθεί και από την απευθείας στατιστική σύγκριση με άλλα, ήδη γνωστά, ερωτηματολόγια προσωπικότητας.

Η χρήση της ζωντανής, καθομιλούμενης γλώσσας κάθε χώρας ως αφετηρίας για την κατασκευή των ερωτηματολογίων, αντί για τη μετάφραση του ίδιου ψυχομετρικού μέσου στις δύο γλώσσες, αποτελεί μια καθαρά -ημική μεθοδολογική επιλογή (Segall, Dasen, Berry, & Poortinga, 1993) και, ως τέτοια, ξεκινά και ολοκληρώνεται μέσα σε συγκεκριμένο κάθε φορά κοινωνικό πλαίσιο αποσκοπώντας στη μελέτη πολιτιστικά συγκεκριμένων συμπεριφορών. Αυτό όμως οδηγεί αναγκαστικά σε περιορισμούς όσον αφορά τις δυνατότητες απευθείας σύγκρισης των ευρημάτων. Στην ουσία, πρόκειται για δύο ερωτηματολόγια που δε δημιουργήθηκαν με σκοπό να μοιάζουν μεταξύ τους. Υπάρχουν τόσο ποσοτικές διαφορές (π.χ., ο αριθμός των ερωτήσεων που περιλαμβάνουν), όσο και ποιοτικές (λίγες ερωτήσεις είναι νοηματικώς απόλυτα ταυτόσημες).

Από την άλλη πλευρά, τα ερωτηματολόγια διαθέτουν δύο κοινά στοιχεία που δύσκολα μπορούν να αγνοηθούν: (α) το θεωρητικό μοντέλο (στην προκειμένη περίπτωση, των Πέντε Παραγόντων της προσωπικότητας), με τη χρήση του οποίου μπορεί κανείς να καταλήξει σε σαφέστερα συμπεράσματα από ό,τι χρησιμοποιώντας καθαρά εμπειρική μεθοδολογία (Georgas & Berry, 1994) και (β) τη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή τους (ελεύθερες συνεντεύξεις των γονέων). Δηλαδή, οι προτάσεις των ερωτηματολογίων προήλθαν και στις δύο περιπτώσεις από καταλόγους γνωρισμάτων για την κατηγοριοποίηση των οποίων χρησιμοποιήθηκε το ίδιο σύστημα κωδικοποίησης. Οι κατηγορίες των καταλόγων προσωπικότητας, επομένως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο σύγκρισης, τουλάχιστον σε περιγραφικό επίπεδο, ενώ συγχρόνως διευκολύνουν την ερμηνεία των παραγόντων που προκύπτουν.

Ο Πίνακας 1 δείχνει την κατανομή των προτάσεων των ερωτηματολογίων ως προς τις κατηγορίες του λεξικού προσωπικότητας από όπου προήλθαν και τους εμπειρικά αναδυόμενους παράγοντες τους οποίους φορτίζουν. Η επισκόπηση του πίνακα αυτού μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: (α) κάθετα, μεταξύ γραμμών, ώστε να εντοπιστεί το νοηματικό περιεχόμενο κάθε παράγοντα, και (β) οριζόντια, μεταξύ στηλών, ώστε να διαπιστώσει κανείς πώς διασπείρονται οι ερωτήσεις των κατηγοριών του λεξικού προσωπικότητας στους παράγοντες. Συγχρόνως, η εξέταση εντός των στηλών κάθε παράγοντα μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα σχετικά με τις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ του ελληνικού και

Πίνακας 1

Κατανομή (απόλυτες συχνότητες) των ερωτήσεων των ερωτηματολογίων στις κατηγορίες του λεξικού προσωπικότητας και στους εμπειρικά αναδυόμενους παράγοντες (συνδυαστικές συχνότητες < 2 έχουν απαλειφθεί)

Κατηγορίες	Εξωστρέφεια		Προσήνεια		Ευσυνειδησία		Συναισθηματική Αστάθεια		Πνευματική Καλλιέργεια	
	Αθήνα Παρ. 5	Leiden Παρ. 3	Αθήνα Παρ. 3	Leiden Παρ. 4	Αθήνα Παρ. 2	Leiden Παρ. 5	Αθήνα Παρ. 1	Leiden Παρ. 1	Αθήνα Παρ. 4	Leiden Παρ. 2
1α. Κοινωνικότητα	**13**	**12**	2							
1β. Ηγετικές ικανότητες		**2**				2		2	**3**	**3**
1γ. Φυσική δραστηριότητα	**3**	**3**								
2α. Τάση για βοήθεια			**8**	**8**				5	4	
2β. Δυνατότητα να ελέγχεται			**4**					**7**	**6**	
2γ. Τιμιότητα				2						
3α. Προσεκτικότητα/τάξη					**6**	**4**				2
3γ. Επιμέλεια/ζήλος					**9**	**6**				
4α. Συν. αντιδραστικότητα			4			2	**8**	**7**		
4β. Αυτοπεποίθηση								**3**		
5α. Δεκτικότητα σε εμπειρίες		**3**							**6**	**3**
5γ. Ευφυΐα									**6**	**3**
6. Ανεξαρτησία										3
7. Ωριμότητα		2								2
11. Σχολική επίδοση					**2**					**2**
12. Επιθυμία για αγκαλιά				**2**						
Σύνολο	17	25	22	19	19	18	23	26	18	24

Σημείωση. Οι σκιασμένες περιοχές περιέχουν τις αναμενόμενες "σωστές" τοποθετήσεις των προτάσεων. Τα έντονα στοιχεία δηλώνουν ότι η συγκεκριμένη συχνότητα είναι η υψηλότερη της αντίστοιχης κατηγορίας.

του ολλανδικού ερωτηματολογίου. Για να καταστεί ευκολότερη η σύγκριση αυτή, οι παράγοντες παρατίθενται με βάση τη μεταξύ τους νοηματική εγγύτητα, η οποία, ας σημειωθεί, είναι σε ικανοποιητικό βαθμό υψηλή, ώστε να επιτρέπει μια τέτοια συσχέτιση. Για τον ίδιο λόγο απαλείφθηκαν από τον πίνακα συνδυαστικές συχνότητες μικρότερες από 2, δηλαδή ερωτήσεις που μόνες αυτές από το σύνολο της κατηγορίας τους εντάχθηκαν σε κάποιο παράγοντα.

Ένα πρώτο συμπέρασμα από την επισκόπηση του Πίνακα 1 είναι ότι δεν υπάρχει *απόλυτη* αντιστοιχία μεταξύ των εννοιολογικά προκαθορισμένων κατηγοριών και των στατιστικά οριζόμενων παραγόντων. Δηλαδή, δεν εντάσσονται όλες οι ερωτήσεις στους παράγοντες που θα ανέμενε κανείς, αν λάμβανε υπόψη μόνο το σύστημα κωδικοποίησης των λεξικών προσωπικότητας. Αυτό εξάλλου δε θα ήταν δυνατό, αφού τα λεξικά προσωπικότητας περιλαμβάνουν και άλλες κατηγορίες, εκτός από τους Πέντε Μεγάλους παράγοντες και τις διαστάσεις τους. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε παρά να παραδεχτούμε ότι υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες. Δηλαδή, το νοηματικό περιεχόμενο των παραγόντων που προκύπτουν από την έρευνα αυτή είναι αρκετά συναφές με τους Πέντε Μεγάλους παράγοντες που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της προσωπικότητας των ενηλίκων (βλ. συχνότητες στα σκιασμένα φατνία διπλής ταξινόμησης), ώστε να μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει παρόμοια ονοματολογία και για την παιδική προσωπικότητα.

Ο πρώτος παράγοντας που προκύπτει και για τα δύο δείγματα περιέχει το σύνολο σχεδόν των προτάσεων της Συναισθηματικής Σταθερότητας, αλλά και ένα σημαντικό αριθμό προτάσεων από την Τάση για Βοήθεια και τη Συνεργασία με Γονείς, οι οποίες αποτελούν εννοιολογικές διαστάσεις της Προσήνειας. Επειδή όμως το περιεχόμενο αυτών των ερωτήσεων είναι αρνητικό (π.χ., "*γκρινιάζει για το τίποτα*"[2], "*μιλάει άσχημα όταν είναι θυμωμένος*", "αντιμιλάει στους γονείς", "μαλώνει με τα άλλα παιδιά, φιλονικεί") ο παράγοντας μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιστοιχεί με το γνωστό "μεγάλο" παράγοντα της Συναισθηματικής Σταθερότητας. Φαίνεται, δηλαδή, πως οι γονείς αντιλαμβάνονται τις αρνητικές πλευρές της Προσήνειας όχι τόσο ως αντίθετες των θετικών, αλλά μάλλον ως συναφή χαρακτηριστικά με τη Συναισθηματική Σταθερότητα. Μόνο που στην προκειμένη περίπτωση είναι ίσως προτιμότερο να χρησιμοποιηθεί ο αντίθετος όρος, "αστάθεια", αντί του όρου "σταθερότητα", αφού το νοηματικό περιεχόμενο της συντριπτικής πλειοψηφίας των ερωτήσεων είναι αρνητικό.

Ο τρίτος παράγοντας του ελληνικού και ο τέταρτος παράγοντας του ολλανδικού δείγματος αποτελούνται σχεδόν αποκλειστικά από θετικά χαρακτηριστικά των κατηγοριών των λεξικών προσωπικότητας που αναφέρονται στην Προσήνεια. (Θυμίζουμε ότι τα αρνητικά χαρακτηριστικά των κατηγοριών αυτών εντάχθηκαν στη Συναισθηματική Αστάθεια). Δηλαδή, θα μπορούσε να πει κανείς ότι εδώ περιγράφεται η αντίθετη πλευρά του προηγούμενου παράγοντα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και οι προτάσεις της Συναισθηματικής Σταθερότητας ("είναι ευαίσθητο παιδί", "είναι συναισθηματικό") όσο και της Κοινωνικότητας ("είναι αγαπητό παιδί", "είναι φιλικό") που φόρτισαν στον παράγοντα αυτό για το ελληνικό δείγμα, είναι φράσεις που εύκολα μπορούν να ερμηνευθούν ως χαρακτηριστικά της Προσήνειας, τα οποία ατυχώς ίσως είχαν κατηγοριοποιηθεί διαφορετικά κατά την πρώτη φάση της έρευνας. Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για τις φράσεις που αναφέρονται στην Επιθυμία για Αγκαλιά, την οποία οι Ολλανδοί γονείς αντιλαμβάνονται ως διάσταση της Προσήνειας.

Η Ευσυνειδησία είναι μία άλλη πλευρά της προσωπικότητας που προκύπτει αρκετά καθαρά, ως δεύτερος παράγοντας για την Αθήνα και πέμπτος για το Leiden. Είκοσι επτά από τις 29 συνολικά ερωτήσεις των σχετικών κατηγοριών

2. Πλάγια γράμματα χρησιμοποιούνται για τις φράσεις που προέρχονται από το ολλανδικό ερωτηματολόγιο και όρθια γράμματα για τις φράσεις που προέρχονται από το ελληνικό ερωτηματολόγιο.

(Προσεκτικότητα και Επιμέλεια) φορτίζουν στον παράγοντα αυτόν και για τα δύο δείγματα. Στο ελληνικό δείγμα, εδώ συμπεριλαμβάνεται και η Σχολική Επίδοση, η οποία σχετίζεται με την Πνευματική Καλλιέργεια για το ολλανδικό δείγμα. Ας σημειωθεί η απουσία της κατηγορίας 3β (Αξιοπιστία) του λεξικού προσωπικότητας, η οποία συγκέντρωσε τόσο χαμηλή συχνότητα κατά την πρώτη φάση της έρευνας (συνεντεύξεις των γονέων) ώστε να μην καταστεί δυνατή η αντιπροσώπευσή της στην τελική φάση της κατασκευής των ερωτηματολογίων.

Το σύνολο των προτάσεων που προέρχονται από την Κοινωνικότητα και τη Δραστηριότητα συνθέτουν, όπως αναμενόταν, την Εξωστρέφεια. Ωστόσο, στον παράγοντα αυτό φορτίζουν, για το ολλανδικό δείγμα, και άλλες δύο κατηγορίες του καταλόγου προσωπικότητας: οι μισές (δύο) προτάσεις της Ωριμότητας, δηλαδή, οι αρνητικές, οι οποίες φανερώνουν ανώριμη/"παιδιάστικη" συμπεριφορά, και οι μισές προτάσεις (τρεις) της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά, όμως, θυμίζουν αρκετά το περιεχόμενο της Δραστηριότητας (π.χ., *"πάντα βρίσκει κάτι να κάνει"*, *"του αρέσει να αναλαμβάνει δουλειές"*) ώστε η παρουσία τους στην Εξωστρέφεια να φαίνεται δικαιολογημένη. Αξιοσημείωτη είναι η απουσία της κατηγορίας Κυριαρχία/Ηγετικές Τάσεις (παντελής για το ελληνικό δείγμα, μόνο δύο από τις επτά ερωτήσεις για το ολλανδικό), η οποία είχε ενταχθεί εννοιολογικά στην Εξωστρέφεια. Φαίνεται πως οι γονείς δε συμμερίζονται την επιλογή αυτή.

Ο παράγοντας με το μεγαλύτερο πλουραλισμό στη σύνθεσή του είναι, για το ολλανδικό δείγμα, η Πνευματική Καλλιέργεια. Εδώ συναντώνται, εκτός από τις αναμενόμενες προτάσεις της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες και της Ευφυΐας, οι προτάσεις της Ανεξαρτησίας, της Σχολικής Επίδοσης (η οποία, θυμίζουμε, συνδέθηκε με την Ευσυνειδησία από τους Έλληνες γονείς) και οι μισές της Ωριμότητας, αυτές που περιγράφουν θετικές πλευρές της. Μπορεί να αναγνωρίσει κανείς στα παραπάνω χαρακτηριστικά νοηματική συγγένεια με την Πνευματική Καλλιέργεια. Στο ελληνικό δείγμα, αντίθετα, δε συναντώνται προτάσεις από όλες τις παραπάνω κατηγορίες, αλλά και εδώ τα δύο τρίτα των προτάσεων προέρχονται από τη Δεκτικότητα σε Εμπειρίες και την Ευφυΐα. Αξιοσημείωτη είναι η κοινή τάση να συμπεριλαμβάνονται στον παράγοντα αυτό οι προτάσεις που αναφέρονται στην Κυριαρχία/Ηγετικές Τάσεις και για τα δύο δείγματα (π.χ., *"αναλαμβάνει την ευθύνη μεταξύ των συνομηλίκων του"*, *"εκφράζει τη δική του γνώμη"*, "έχει έντονη προσωπικότητα", "παίρνει πρωτοβουλίες").

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να εντοπίσει τις διαστάσεις της παιδικής προσωπικότητας που μπορεί να αποτελούν "προάγγελους" των Πέντε Μεγάλων παραγόντων, οι οποίοι έχει βρεθεί ότι περιγράφουν επαρκώς την ενήλικη προσωπικότητα. Διαπιστώνουμε ότι προκύπτουν τουλάχιστον δύο στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της χρησιμότητας του Μοντέλου των Πέντε Παραγόντων. Πρώτον, η δομή της παιδικής προσωπικότητας, όπως την αντιλαμβάνονται οι γονείς, φαίνεται ότι περιέχει διαστάσεις όμοιες σε περιεχόμενο με τους γνωστούς Μεγάλους Πέντε παράγοντες. Το εύρημα αυτό βρίσκεται σε αντιστοιχία με την υπόθεση -βασισμένη σε άλλα δεδομένα- των Costa και McCrae (1994) ότι οι Μεγάλοι Πέντε παράγοντες έχουν ως "προάγγελους" βασικές διαστάσεις ακόμα και της βρεφικής ιδιοσυγκρασίας. Δεύτερον, η ύπαρξη των παραγόντων αυτών επιβεβαιώνεται σε διαφορετικές χώρες, στη συγκεκριμένη περίπτωση στην Ελλάδα και στην Ολλανδία, χρησιμοποιώντας εξαρχής άλλες γλώσσες, πέραν της αγγλικής, για την κατασκευή ψυχομετρικών μέσων.

Δε θα έπρεπε ωστόσο να υποτιμηθούν οι επιμέρους διαφοροποιήσεις που εντοπίστηκαν μεταξύ των δύο δειγμάτων, του ελληνικού και του ολλανδικού. Αντίθετα, χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση για να εμβαθύνει κανείς, πέρα από την συγκριτική περιγραφή, στην ερμηνεία των ευρημάτων, με βάση ένα μοντέλο οικολογικών και κοινωνικών παραγόντων, το οποίο θα συνδέεται λειτουργικά με τα χαρακτηριστικά κάθε πολιτισμού (Georgas & Berry, 1994). Έτσι θα διαπι-

στωθεί αν οι διαφορές οφείλονται, για παράδειγμα, σε γλωσσικές ιδιαιτερότητες, ή σε πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως η δομή της οικογένειας, οι αξίες των γονέων ή οι προσδοκίες που έχουν για τα παιδιά τους.

Βιβλιογραφία

Angleitner, A., Ostendorf, F., & John, O. (1990). Towards a taxonomy of personality descriptors in German: A psycho-lexical study. *European Journal of Personality Psychology, 4,* 89-118.

Bond, M. (1979). Dimensions used in perceiving peers: Cross-cultural comparisons of Hong-Kong, Japanese, American and Filipino university students. *International Journal of Psychology, 14,* 47-56.

Bond, M. (1983). Linking person perception dimensions to behavioral intention dimensions: The Chinese connection. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 14,* 41-63.

Brokken, F. (1978). *The language of personality.* Neppel, The Netherlands: Krips.

Church, T., & Katigbak, M. (1989). Internal, external, and self-report structure of personality in a non-western culture. An investigation of cross-language and cross-cultural generizability. *Journal of Personality and Social Psychology, 57,* 857-872.

Costa, P., & McCrae, R. (1994). Stability and change in personality from adolescence through adulthood. In C. Halverson, G. Kohnstamm, & R. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 139-150). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

De Raad, B., Mulder, E., Kloosterman, K., & Hofstee, W. (1988). Personality descriptive verbs. *European Journal of Personality, 2,* 81-96.

Digman, J. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology, 41,* 417-440.

Digman, J. M., & Inouye, J. (1986). Further specification of the five robust factors of personality. *Journal of Personality and Social Psychology, 50,* 116-123.

Eysenck, H., & Eysenck, M. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach.* New York: Plenum.

Georgas, J., & Berry, J. (1995). An ecocultural taxonomy for cross-cultural psychology. *Cross-Cultural Research, 29,* 121-157.

Goldberg, L. (1982). From ace to zombie: Some explorations in the language of personality. In C. Spielberger & J. Butcher (Eds.), *Advances in personality assessment* (Vol. 1, pp. 203-234). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Goldberg, L. (1990). An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59,* 1216-1229.

Hagekull, B. (1994). Infant temperament and early childhood functioning: Possible relations to the five-factor model. In C. Halverson, G. Kohnstamm, & R. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 227-240). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

John, O. (1989). Towards a taxonomy of personality descriptors. In D. Buss & N. Cantor (Eds.), *Personality psychology: Recent trends and emerging directions* (pp. 261-271). New York: Springer Verlag.

John, O. (1990). The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In L. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 66-101). New York: Guilford.

John, O., Angleitner, A., & Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality, 2,* 171-203.

Kohnstamm, G., Halverson, C., Mervielde, I., & Havill, V. (Eds.). (in press). *Parental descriptions of child personality: Developmental antecedents of the Big Five.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Kohnstamm, G., Mervielde, I., Besevegis, E., & Halverson, C. (1995). Tracing the Big Five in

parents, free descriptions of their children. *European Journal of Personality, 9,* 283-304.

McCrae, R., & Costa, P. (1985). Updating Norman's "adequate taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology, 49,* 710-721.

Mervielde, I. (1994). A five-factor model classification of teachers' constructs on individual differences among children ages 4 to 12. In C. Halverson, G. Kohnstamm, & R. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 387-297). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Μπεζεβέγκης, Η., & Παυλόπουλος, Β. (1998). Αξιολόγηση της προσωπικότητας παιδιών και εφήβων από τους γονείς: Κατασκευή και ψυχομετρικά χαρακτηριστικά ενός ερωτηματολογίου. *Ψυχολογία 5,* 165-178.

Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β., & Μουρουσάκη, Σ. (1996). Χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας, όπως παρουσιάζονται στη φυσική γλώσσα των γονέων. *Ψυχολογία 3,*(2, ειδικό τεύχος), 46-57.

Segall, M., Dasen, P., Berry, J., & Poortinga, Y. (Eds.) (1993). *Διαπολιτιστική Ψυχολογία* (Δ. Γεώργας, Επιμ. Έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development.* New York: Brunner/Mazel.

The five factor model of personality in childhood: A cross-cultural study

VASSILIS PAVLOPOULOS & ELIAS BESEVEGIS
University of Athens, Greece

ABSTRACT This paper reports data on a cross-cultural study for the dimensional structure of children's personality. The theoretical background is based on the Five Factor Model of Personality (FFM). Specifically, the results of the second phase of the project in two countries (Greece and The Netherlands) are discussed. In both cultures, a new questionnaire was constructed, based on parental free descriptions of children's personality. The Greek version consisted of 99 items, while the Dutch version included 112 items. A five-point, Likert-type scale was used (from 0=not at all to 4=very much). The Greek sample consisted of 509 parents while 472 parents completed the Dutch questionnaire. With the use of factor analysis, five factors were revealed in both questionnaires. Considerable similarities were found concerning the content of the factors, although their items were not directly comparable one by one. In addition, the structure of the Greek and the Dutch questionnaire was similar to the well-known Five-Factor Model of the adult personality, with minor differences in each culture. Emotional instability, culture/autonomy, agreeableness, conscientiousnesss, and extraversion consisted the dimensional structure of children's personality according to both Greek and Dutch parents' perceptions.

Key-words: Childhood, cross-cultural comparison, five factor model of personality.

Address: Elias Besevegis, Department of Psychology, School of Philosophy, Education and Psychology, University of Athens, Panepistimiopolis, Ilissia,157 84 Athens, Greece. Tel.: *30-1-7277529, Fax: *30-1-7277534, E-mail: impezev@psychology.uoa.gr and E-mail: vpavlop@psychology.uoa.gr